

داستانهای غنایی

محمد غلامرضایی

(عضو قطب علمی تاریخ ادبیات فارسی دانشگاه شهید بهشتی)

مرکز نشر دانشگاهی

دانشگاه تهران

داستانهای غنایی

تألیف محمد غلامرضایی

ویراسته محمدباقر خسروی
نسخه پرداز: مصوبه صفری
طراح جلد: حسین راست منش
حروفچین و صفحه‌آرا: سارا عباس‌زاده
مرکز نشر دانشگاهی
چاپ اول ۱۳۹۳
تعداد ۵۰۰
چاپ دیجیتال و صحافی: آریانا
۱۸۰۰۰ تومان

نشانی فروشگاه مرکزی: خیابان انقلاب، رویه روی سینما سپیده، پاساژ خیری، تلفن: ۶۶۴۱۰۶۸۶، ۶۶۴۰۸۸۹۱
نشانی فروشگاه و نمایشگاه دائمی: خیابان دکتر بهشتی، خیابان خالد اسلامبولی، پیش خیابان دهم، شماره ۵۰، تلفن: ۸۱۷۲۵۹۵۴

فروش اینترنتی: www.bookup.ir

حق چاپ برای مرکز نشر دانشگاهی محفوظ است
فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: غلامرضایی، محمد، ۱۳۳۱ =
عنوان و نام پدیدآور: داستانهای غنایی / محمد غلامرضایی.
مشخصات نشر: تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: هفت، ۳۹۵ ص.
فهرست: مرکز نشر دانشگاهی: ۱۴۸۰. ادبیات فارسی: ۵۷.
شابک: 978-964-01-1480-3
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص ۳۷۱.
یادداشت: نمایه.
موضوع: منظومه‌های عاشقانه - تاریخ و نقد
موضوع: عشق در ادبیات
شناسه افزوده: مرکز نشر دانشگاهی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ د ۲ ۳۵۹۷/ع ۸
رده‌بندی دیوبی: ۸ ۱۶۱/۰۴۰۹
شماره کتابشناسی ملی: ۱۸۳۶۹۶۴

فهرست

صفحه	عنوان
پنج	پیشگفتار
۱	فصل اول: کلیات
	مقدمه؛ منشأ داستان و خاستگاه اجتماعی آن؛ تأثیر اجتماع و افکار شاعر در داستان؛ وزن مثنوی‌ها و هم‌امنگی آنها با محتوای دو فن داستان‌پردازی؛ قهرمانان اصلی در داستان‌ها؛ زبان داستان؛ زاویه دید؛ آغاز و انجام داستان‌ها
۱۸	فصل دوم: سیر داستان‌نویسی
۳۲	فصل سوم: داستان‌های عاشقانه فردوسی در شاهنامه
	تمهید؛ داستان زال و رودابه؛ خلاصه داستان زال و رودابه؛ داستان بیژن و منیژه؛ خلاصه داستان بیژن و منیژه
۷۸	فصل چهارم: ورقه و گلشاه
۹۱	فصل پنجم: یوسف و زلیخا
۹۸	فصل ششم: ویس و رامین
	ویس و رامین؛ خلاصه داستان ویس و رامین
۱۶۹	فصل هفتم: خسرو و شیرین
	خسرو و شیرین؛ داستان به روایت فردوسی؛ خلاصه داستان خسرو و شیرین

صفحه

عنوان

۲۳۲

فصل هشتم: لیلی و مجنون

لیلی و مجنون؛ خلاصه لیلی و مجنون

۲۸۳

فصل نهم: هفت پیکر

هفت پیکر؛ خلاصه داستان هفت پیکر

۳۴۵

واژه‌نامه توصیفی

۳۷۱

منابع

۳۷۶

نمایه

www.ketab.ir

به نام آن که هستی نام ازو یافت
فلک جنبش، زمین آرام ازو یافت

پیشگفتار

داستان‌های عاشقانه منظوم، یکی از شاخه‌های غنی شعر فارسی است که پیوسته تجلی‌گاه احساس‌های لطیف و اندیشه‌های بکر شاعران پارسی‌گوی بوده است. این شاعران داستان‌پرداز که در این گنبد دوار با دگرایی خویش‌تر از صدای سخن عشق نیافته بودند، داستان‌های عشقی معروف روزگار خویش را به نظم می‌کشیدند و از ذوق و اندیشه و تجارب خویش بدان چاشنی می‌زدند و مهارت خویش را در هر داستان‌پردازی می‌نمودند و بر قصه نامکرر عشق می‌افزودند.

این داستان‌ها، از نظر صورت و محتوا، قابل مطالعه و بررسی است. در مطالعات مربوط به صورت داستان‌ها، موضوعاتی مانند مسائل مربوط به وزن شعر و ارتباط و تناسب آن با محتوا، فن داستان‌سرایی، تناقض‌ها و هماهنگی‌ها و حوادث و توالی آنها و صحنه‌پردازی‌ها، زبان داستان و موضوعاتی دیگر از این دست قابل بحث است. در محتوا نیز، موضوع اصلی داستان، شخصیت‌ها، عقاید اجتماعی شاعر و تأثیرهایی که از زمان و مکان پذیرفته و مسائلی از این دست درخور مطالعه است. علاوه بر این در داستان‌های قدیم، از تاریخچه داستان و شناختی که پیشینیان از آن داشته‌اند و چهره تاریخی قهرمانان نیز می‌توان سخن گفت. بنابراین، در این‌گونه بررسی‌ها، به دو حوزه تاریخ و نقد داستان‌ها پای می‌نهم. بررسی همه این موارد نیز کاری است بزرگ که فراخ حوصلگی و زمان فراوان می‌خواهد.

بعضی از محققان و منتقدان کنونی، داستان‌های کهن را با معیارهای داستان‌نویسی امروزی می‌سنجند و آنچه را با آن منطبق نمی‌یابند، عیب و ایراد آن می‌پندارند. این مقایسه، لازم و مفید است اما باید دانست که فنون داستان‌نویسی، همیشه ثابت و یکنواخت نبوده و به تدریج دستخوش دگرگونی و تکامل شده است و داستان‌نویسی در زبان‌های اروپایی نیز از این قاعده مستثنی نیست.

در این مجموعه که بررسی تاریخی و انتقادی داستان‌های عاشقانه منظوم پارسی تا پایان قرن ششم هجری است، در هر فصل که اختصاص به یک داستان یافته، ابتدا با اتکا به متون و منابع و تحقیقات دیگر محققان و آنچه در مقدمه و متن خود داستان‌ها آمده، درباره تاریخچه داستان و شهرت آن و شخصیت‌های آن از نظر تاریخی و موضوعاتی دیگر از این دست بحث شده و سپس نقد گونه‌ای از داستان به دست داده شده است و در این نقد گونه‌ها، انطباق کامل داستان‌های کهن با شیوه داستان‌نویسی امروزی، در نظر نبوده است. علاوه بر این، در فصل اول که کلیات نام دارد - بعضی از مسائل کلی و مشترک داستان‌ها طرح شده و در فصل دوم به سیر داستان‌نویسی فارسی تا پیش از پیدایش اولین داستان عشقی موجود در پارسی دری پرداخته آمده است و البته، در این بررسی، به داستان‌های معروف اکتفا شده و از داستان‌هایی که مواد زمینه اصلی آنها در این دوران موجود بوده و بعدها در شعر فارسی به نظم درآمده، صرف نظر شده است.

این مجموعه در واقع بخشی است کوچک از کاری گسترده که در زمینه داستان‌سرایی فارسی می‌توان انجام داد؛ زیرا ادامه این موضوع در دوره‌های بعدی شعر فارسی نیز قابل مطالعه است و دیگر اینکه داستان‌های اخلاقی و عرفانی که معمولاً جنبه تمثیلی دارد - نیز می‌تواند بخشی از کار مورد نظر باشد.

این کتاب، در اصل در فاصله سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹ تألیف شده است و بنا بر دلایلی که ذکر آنها در اینجا لازم نیست، نگارنده را پس از تألیف آن، فرصت مطالعه و بررسی بیشتر در زمینه‌های یادشده کم دست داده و ادامه این کار در واقع به بوته فراموشی سپرده آمده است. این مجموعه در سال ۱۳۷۰ به همت انتشارات فردا به نام «داستان‌های غنایی منظوم از آغاز شعر فارسی دری تا ابتدای قرن هفتم» به صورتی نه چندان مطلوب چاپ گردید و آنچنان‌که شایسته بود توزیع نیز نشد. چاپ اول آن بی‌هیچ‌گونه دخل و تصرفی در دست‌نوشته اصلی انجام گردید. در مقدمه چاپ اول گفته آمد و در اینجا نیز آن سخن مکرر می‌شود که چون به ضرورت چاپ و غلط‌گیری، نگارنده، متن کتاب را از نظر می‌گذرانید، بر نقص‌های آن، بیش از پیش وقوف یافت، اما چون تألیف کتاب مربوط به دوره‌ای خاص بوده و فرصت تجدید نظر در آن فراهم نگردیده و نگارنده نیز به سبب اشتغال به کارهای دیگر از حال و هوای این کار به در رفته است، فعلاً با استفاده از بعضی منابع جدید و برخی تجدید نظرها به چاپ سپرده شد و رفع نقص‌های آن طوقی شد برگردن فرداها.

ضمن شکرگزاری فراوان به درگاه ایزد منان که توفیق و براست جدید کتاب را عنایت فرمود از همه استادانی که در جمع این پریشان به گونه‌ای مرا یاری رسانیده و راهنمایی فرمودند و ریزه‌خوار خوان فضلشان بوده‌ام سپاسگزاری می‌کنم. نیز لازم است از همسر دلسوز و مهربانم

خانم مهرناز لاجوردی که در همه مراحل تهیه و تدوین و چاپ این کتاب با من همراه و همگام بوده تشکر کنم.

گروهی از کسانی که به ویراست اول این کتاب دسترسی یافته و آن را خوانده بودند، نگارنده را مورد مرحمت خویش قرار دادند. از لطف آنان نیز ممنونم.

به پیشنهاد بعضی از همکاران دانشمند، لازم می‌نمود که خلاصه‌ای از داستان‌های مورد بحث به زبان شاعران سه به نثر - به پایان فصل‌های مربوط افزوده شود. به همین سبب تلخیص شش داستان را به کتاب در افزودیم. در این خلاصه‌ها که تهیه آنها وقت فراوان گرفت - کوشیده‌ایم تا خط سیر اصلی داستان‌ها بی گسستگی محفوظ بماند. بنابراین، مطالب و داستان‌های فرعی و توصیف‌ها تا آنجا که ضرورت داشت حذف گردید. به همین سبب، این خلاصه‌ها از پیرایه‌های داستانی و شاعرانه تا حدودی دور مانده است. تلخیص از این داستان‌ها بدین شیوه - به نظر نگارنده - در زبان فارسی فراهم نیامده و کاری است که می‌تواند برای دانشجویان و علاقه‌مندان به داستان‌های منظوم فارسی مفید و مقدمه‌ای باشد برای آشنایی بیشتر آنان با این متن‌ها.

بعضی از خوانندگان این کتاب، که زمینه اصلی مطالعاتشان ادب فارسی نیست، پیشنهاد کردند که فرهنگ گونه‌ای مختصر از بعضی لغات و اعلام به کار رفته در اشعار کتاب فراهم آید تا فهم ابیات و اشعار منقول در متن، برایشان آسان‌تر باشد. بدین سبب، پاره‌ای از لغات و اسامی قابل توضیح را به ترتیب الفبایی در پایان به اختصار توضیح دادیم تا نظر این‌گونه خوانندگان نیز رعایت شده باشد.

امید است که استادان و محققان، نقض‌های بی‌شمار این کتاب را به دیده اغماض بنگرند و بر مؤلف آن ببخشایند. از دوست و همکار دانشمند و گرامی جناب آقای دکتر احمد خاتمی که مقدمات چاپ این مجموعه را در زمره کتاب‌های مرکز نشر دانشگاهی فراهم آوردند، بی‌نهایت ممنونم. نیز از آقای محمدباقر خسروی ویراستار کوشا و دقیق مرکز نشر که کتاب را ویرایش کردند - و همکاران محترم ایشان در بخش تولید بسیار سپاسگوارم که اگر دلسوزی‌ها و نکته‌بینی‌های آنان نبود، بی‌شک کتاب این چنین زیبا و آراسته عرضه نمی‌شد.

محمد غلامرضایی

تهران، بهار ۱۳۸۹